

bu arada ayrıntılı tahliller yapılmıştır. Tevazuun ölçüsüyle ilgili kısımda (a.g.e., III, 368-369) diğer ahlâkî erdemler gibi tevazuun da iki aşırılığın ortası olduğu kaydedilmektedir. Tevazuun ifrat derecesine tekebbür, tefrit derecesine tehâsüs (hakirlik, alçaklık) ve mezellet denir. Asıl tevazu, bir kimsenin akranlarına ve kendisinden aşağı mertebede olanlara karşı gösterdiği alçak gönüllülüktür. Zalimlere ve zenginlere tevazu göstermek kişinin dinine zarar verir (a.g.e., II, 143). Tevazu herkes için güzeldir, fakat en güzeli zenginlerin tevazuudur. Abdullah b. Mübârek'in, "Zenginlere karşı tekebbür, yoksullara karşı tevazu göstermek tevazu gereğidir" dediği rivayet edilir (Kuşeyrî, I, 433).

Tasavvuf kaynaklarında tevazu hem Allah-kul ilişkisi hem de insanların birbirlerine karşı tutumu bağlamında ele alınmıştır. Kuşeyrî, "Tevazu Hakk'a teslim olmak ve hükmüne itiraz etmemektir" derken (a.g.e., I, 381) ilkin, Cüneyd-i Bağdâdî, "Tevazu şefkatli olmak, benliği kırmaktır" sözüyle (Kelâbâzî, s. 97) ikincisini dikkate almıştır. Tevazu kulluk şartları arasında yer aldığından bu erdem takvâ ehlinin en üstün ahlâkî özelliği ve şeref sebebi sayılmıştır (Gazzâlî, III, 344). Cüneyd-i Bağdâdî tevhid ehline göre tevazuun da bir nevi tekebbür olduğunu söyler. Gazzâlî bu sözle kastedilen hususu şöyle açıklar: Tevazu gösteren kimse kendi benliğini gerçek sayıp onu küçük görüyor demektir; halbuki tevhid ehli kendini hiç saydığı için kibir veya tevazu göstermesi gerekmez (a.g.e., III, 343).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1488; *Müsne'd*, I, 44; II, 376, 386, 414, 427; Taberî, *Câmî'u'l-beyân*, Beyrut 1412/1992, IX, 151, 408; İbn Hibbân, *Ravza-tü'l-'u'kalâ' ve nüzhetü'l-fu'zâlâ'* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd v.dğr.), Beyrut 1397/1977, s. 59-63; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf li-meğhebi ehli't-taşavvuf*, Beyrut 1407/1986, s. 97; Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1398/1978, s. 231-236; Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 380-392, 428, 433; Râgıb el-İsfahânî, *ez-Zer'â ilâ mekârimi's-şer'â* (nşr. Ebü'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 299-303; Gazzâlî, *İhyâ'*, I, 310; II, 143, 190, 195, 380-381; III, 336-378; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XII, 24; XX, 190; XXIII, 34; XXIV, 107; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, Beyrut 1412/1991, II, 69; III, 247-248, 510; T. İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan* (trc. Süleyman Ateş), Ankara 1975, s. 187-194, 205-207.



MUSTAFA ÇAÇIRICI

TEVBE

(bk. TÖVBE).

TEVBE b. HUMEYYİR

(توبة بن الحمير)

Ebû Harb Tevbe b. el-Humeyyir b. Hazm b. Kâ'b b. Hafâce el-Ukaylî el-Âmirî (ö. 55/675 [?])

Platonik gazel şairi.

Hicretten bir süre önce doğdu. Kuzey Arapları'ndan (Adnânî) Âmir b. Sa'saa kabilesinin Ukayl koluna mensup Hafâce oğullarından olup kabilesi Orta Arabistan'ın Hicr bölgesinde yerleşmişti. Tevbe akrabası Abdullah b. Rehhlâl'in kızı ünlü şair Leylâ el-Ahyeliyye ile beraber büyüdü; ona âşık oldu ve onu babasından istedi. Ancak babası, hakkında aşk şiirleri söylediği için kızını Tevbe'ye vermedi, Edla' oğullarından İbnü'l-Hayâ Sevvâr b. Evfâ el-Kuşeyrî adlı biriyle evlendirdi. Fakat Leylâ ile Tevbe'nin aşkları ömür boyunca devam etti; aşklarını şiirleriyle dile getirdiler. Daha kendileri hayatta iken (Leylâ'nın ölümü: 86/705) onlarla ilgili birçok rivayet nakledildi. Tevbe Leylâ'ya olan aşkı yanında savaşıyla tanındı. Evlenmesinden sonra da Leylâ ile görüşmeleri sürdüğünden Leylâ'nın kocası Sevvâr (veya erkek kardeşleri) Tevbe'yi öldüreceğini bildirerek valiye şikâyetinde bulundu; vali de tekrar geldiği takdirde öldürülmesine izin verdi. Kaynaklarda Tevbe'nin ölümüyle ilgili olarak 55 (675), 80 (699) ve 85 (704) yılları verilmektedir. Şiirlerini neşreden Halîl İbrâhîm el-Atıyye 55'te (675) öldüğüne dair görüşü tercih eder. Çölde yaptığı pek çok baskın ve çapul eyleminin birinde düşmanı olan Avf b. Ukayl oğullarının sıkıştırması sonunda Abdullah b. Sâlim tarafından öldürülen Tevbe'nin (Husrî, I, 394) kan davasının bittiği tarih (56/676) dikkate alındığında 55 yılında öldürüldüğüne dair rivayetin daha doğru olduğu söylenebilir (Yâ-kût, I, 498).

Hayatını çapulculukla geçiren Tevbe b. Humeyyir şiirlerinde İslâm öncesi bedevî şairlerinin tarzını yaşatmaya çalışmıştır. Ayrıca çapulculuk ve cengâverliğin gerektirdiği acımasızlıkla Leylâ'ya olan aşkının verdiği ruh inceliği gibi karşıt nitelikleri kendinde toplayan bir şairdir. Leylâ, Tevbe'nin ölümünden sonra onun için göz yaşı dökmüş, mersiye yazmış, eserlerinin dörtte birini oluşturan bu şiirlerde Tevbe'nin cengâverliği, iyilik severliği ve vefakârlığı gibi hasletlerini Câhiliye mersiye geleneği çerçevesinde dile getirmiştir. Lafızları fasih, terkipleri yalın, duyguları in-

ce kuvvetli bir gazel şairi olan Tevbe'den geriye kalan şiirlerin Niftâveyh tarafından bir divan halinde toplandığı kaydedilmektedir. Halîl İbrâhîm el-Atıyye'nin neşrettiği divanda (Bağdat 1388/1968) doksan iki beyit bulunmakta, bunlar iki, sekiz, on dört, on dokuz ve kırk dokuz beyitlik beş şiirden oluşmaktadır. Tevbe'nin şiirlerinin bir araya getirildiği elektronik ortamda ise 113 beyit yer almakta, bunlar da on dört ayrı şiire ayrılmaktadır. Atıyye neşrindeki şiirlerden sekizinde tavîl, ikisinde recez, birinde kâmil bahri kullanılmışken elektronik ortamda derlenen şiirlerde dokuz yerde tavîl, üç yerde vâfir, iki yerde recez, bir yerde kâmil bahrine yer verilmiştir. Şiir râvileri Tevbe ile Leylâ'nın Mecnûn'una ait şiirlerde nisbet hatasında bulunmuştur. Zübeyr b. Bekkâr'ın (ö. 256/870) *Ahbbâru Tevbe ve Leylâ* adıyla bir eser yazdığı kaydedilirse de (İbnü'n-Nedîm, s. 124) bu eser günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tevbe b. Humeyyir, *Divân* (nşr. Halîl İbrâhîm el-Atıyye), Bağdad 1388/1968, neşredenin girişi, s. 1-23; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ'*, I, 445-447; Ebû Ali el-Kâfî, *el-Emâlî* (nşr. M. Abdülcevâd el-Asmaî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye), I, 87; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, XI, 204-250; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 124; Ebû İshak el-Husrî, *Zehrü'l-âdâb* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1389/1969, I, 394; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *Simtû'l-le'âli fi şerhi Emâlî'l-Kâfî*, Kahire 1936, I, 120; II, 757; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 498; Dâvûd-i Antâkî, *Tezyînu'l-esvâk fi ahbbâri'l-uşşâk*, Beyrut 1986, I, 185-194; C. Nallino, *Târîhu'l-âdâbi'l-'Arabîyye* (nşr. M. Nallino), Kahire 1954, s. 118; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 466-469, 515-517; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Mucez fi'l-edebi'l-'Arabî ve târihih*, Beyrut 1985, I, 479-481; Abdülhalîm Hifnî, *Şi'rü's-Şa'âlik*, Kahire 1987, s. 134; Bustânî, *DM*, VI, 251-253; T. El Achèche, "Tawba b. al-Humayyir", *El²* (İng.), X, 386; Mustafa Kılıçlı, "Leylâ el-Ahyeliyye", *DİA*, XXVII, 156-157.



İSMAİL GÜLER

TEVBE SÜRESİ

(سورة التوبة)

Kur'an-ı Kerim'in dokuzuncu sûresi.

Tamamı Medine'de nâzil olan son sûredir. 113. âyetle son iki âyetin Mekke'de indiği yolundaki rivayet çoğunluğun görüşüyle bağdaşmamaktadır (İbn Âşûr, X, 6-7). Adını 117 ve 118. âyetlerde geçen "tevbe" kavramından almıştır. Bunun yanında sûrede müşrik ve münafıkların tuttukları yanlış yoldan dönerek tövbe etmelerinin gerekliliğinden söz edilmesi bu isim-